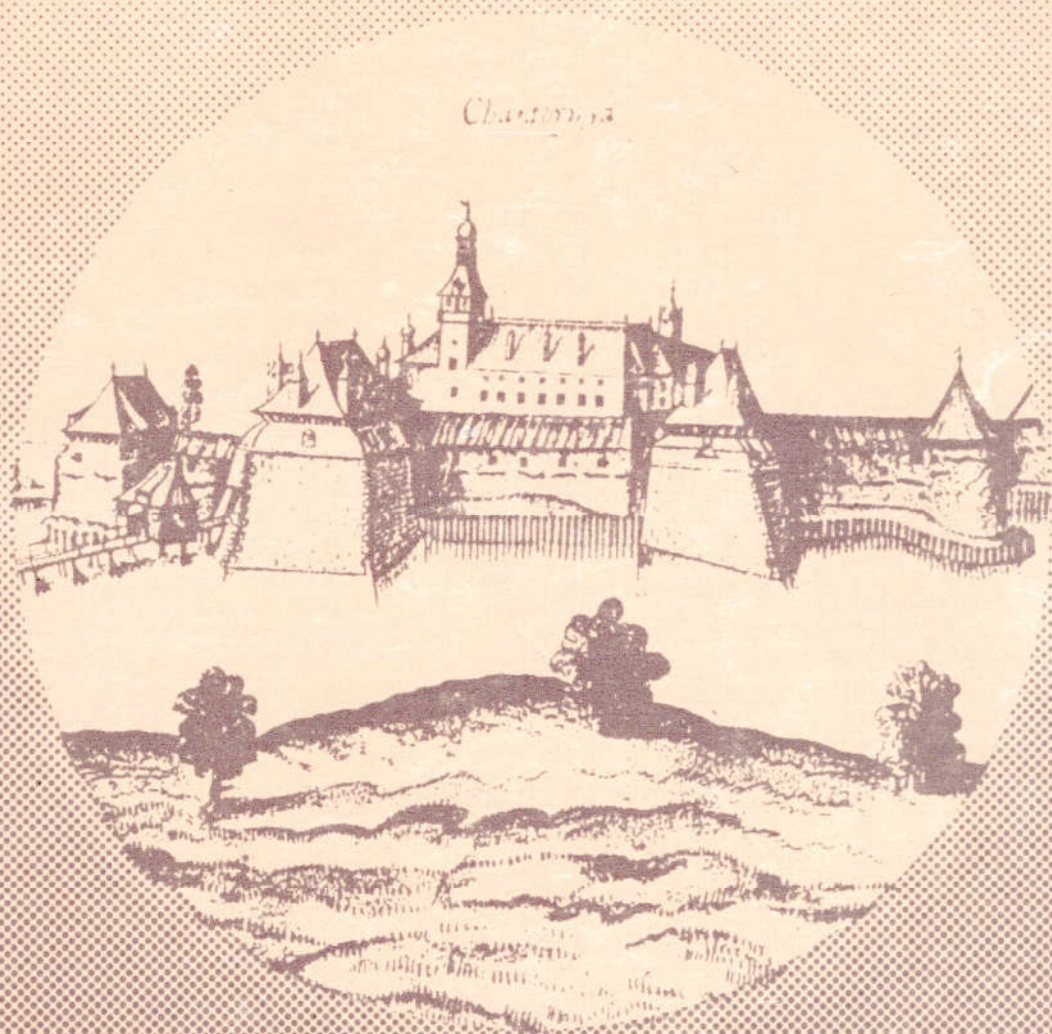

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

16

MUZEJSKI VJESNIK 16

POVIJEST

TATARI SU PUSTOŠILI HRVATSKOM PRIJE 750. GODINA

Akcija pustoš i spaljena zemlja

Tatari¹, to pleme sa nama dalekog istoka, nanijelo je zemljama i narodima velikih nepri- lika i goleme štete. Među ostalima tu bijahu i Hrvatska i Hrvati. Iz svoje postojbine² kretali su oni u pljačkaške, osvajačke i rušilačke pohode dalje na istok, jug, sjever i naročito zapad. Na svom putu i rušilačkom pohodu prema zapadu Tatari su nanijeli težak poraz brojnim narodima i njihovim teritorijalnim postojbinama.³ U doba njihova prodora prema zapadu hrvatska država bila je u državno-pravnoj svezi s Ugarskom i činila Ugarsko-Hrvatsko kraljevstvo.⁴ Prije nego što prijedemo na samo prikazivanje i opisivanje puta, kretanja i događaja najavljenih samim naslovom, citirajmo dio teksta iz jednoga domaćega izvora. Splitski arhiđakon Toma⁵ bio je suvremenik svih ovih zbivanja i ostavio nam je vrlo dragocjene podatke za ovo vrijeme, pa i za same Tatare. Iz njegova djela doznajemo kakav su narod bili Tatari, kakovih ljudskih kvaliteta, osobina i karakteristika.

"Ti su ljudi maleni, ali prsa su im široka. Spodoba njihova je grozna, golobrado lice i plosnato, nos tup, a male oči razdaleko jedno od drugoga. Odijelo im je neprodarno, a sastavljeno od složene kože te nalikuje ljuskama. Kacige su im od kože ili od željeza. Oružje im je zavinita sablja, tulac, luk i strelica s oštricom od željeza ili kosti koja je za četiri prsta duža od naše. Na svoje crno-bijele zastave meću na vrh vunenu kitu. Njihovi konji, koje jašu bez sedla, maleni su ali jaki, vikli naporu i gladu; premda nisu potkovani, penju se i veru po pećinama kao divokoze, a i poslije trodnevnoga napornoga trka zadovoljavaju se sa malo odmora i hrane. A ni ljudi ne brinu se mnogo za svoju hranu, kao da žive od same okrutnosti; ne jedu kruha, hrana im je meso, a piće konjsko mlijeko i krv. Sa sobom vuku veliki broj zarobljenika, osobito oružanih Kumana. Silom ih gone u bitku i ubijaju ih čim vide da slijepo ne srću u boj.

Mongoli sami ne idu rado u boj. Ako pak

koji od njih pogine, odmah ga pokopaju na onom mjestu, tako da mu se grob ne pozna izvana. Gotovo nema rijeke preko koje ne bi sa svim svojim konjima preplivali. Preko velikih rijeka ipak se prevoze na svojim mjehovima ili čamcima. Šatori su im od kostrijeti ili od kože. Premda ih ima golema množina, ipak nema u njihovu taboru štropota niti halabuke, već mukom mučeći hodaju, i mukom muče kada se bore."

Prije svoga upada na hrvatsko tlo i rušilač- kog pohoda po hrvatskoj zemlji Tatari su strašno pobijedili vojsku Bele IV.⁶ Uz ovu pobje- du⁷ Tatari su doslovce opustošili i spalili znatan dio ugarske zemlje.⁸ Preševši Dunav⁹ a potom i Dravu Tatari su nastavili pustošenje i razaranje i u drugom dijelu zajedničke kraljevine, u Hrvatskoj.¹⁰ Tatari su se kretali već postojećim cestama i putevima.¹¹ Jedan dio tatarskih hordi pustošio je i na području sjeverozapadne Hrvatske i same Podravine.¹² Uz samo pustošenje i haranje Tatarima je bio osnovni cilj da ulove kralja Belu IV koji se nakon svih zbivanja u Ugarskoj pokušao spasiti u Hrvatskoj. Najprije se sklonio u Zagrebu, a onda krenuo prema sigurnijem jugu. Slijedeći put kralja Bele IV, Tatari su se spustili i u Zagreb, kojega su također pretvorili u ruševine.¹³ Nakon toga Tatari su krenuli dalje na jug u potjeri za kraljem Belom IV, koji u Zagrebu nije dočekao traženu pomoć.¹⁴ Znajući pouzdano da se kralj Bela IV sakriva u najutvrđenijim gradovima Hrvatske: Klisu, Splitu, Trogiru i obližnjim otocima, Tatari su prešli Velebit i spustili se u južni dio hrvatske države ostavljajući iza sebe neviđenu pustoš i do tada nezapamćeni pokolj hrvatskog stanovništva. Na tom tatarskom putu i pohodu koji je obilježen rušenjem, pustošenjem i spaljivanjem otpor su pružali mnogi velikaši Hrvatske.¹⁵ Uzalud su kan Kadan i Batu-kan sa svojim tatarskim hordama opsjedali Klis, Trogir i Split i jurišali na njihove tvrde zidove¹⁶ jer njihovo nastojanje da uhvate kralja Belu

Sl. 1 (po Thimesovom Atlasu svjetske povijesti)

IV¹⁷ postalo je potpun promašaj. Umjesto ostvarenja ovoga cilja tatari su dočekali jednu drugu vijest, za njih kobnu.

Dojavljena im je, naime, vijest da je smrt pokosila njihovog vrhovnog kana, vođu Ogotaja.¹⁸ Inače dobar vojnički moral sada je naglo splasnulo i opao. Tatarske čete pripremile su se za munjeviti povratak na istok,¹⁹ nastavljajući pustošenjem i borbama pri povratku.²⁰ Jedan dio Tatara spustio se nešto južnije a zatim krenuo na istok. Drugi dio počeo se povlačiti prema sjeveru, putem kojim su i došli. Ovaj dio divljih Tatara dostigla je hrabra i slavna hrvatska vojska. Tatari su potučeni od strane hrvatskih bojovnika. Bitka je vođena na Grobničkom polju kako je to naknadno zapisano u skladu s narodnom predajom. Poprište ove bitke treba potražiti na području između Karlobaga i Senja, a nikako ne na području današnjeg Grobnika, odnosno okolici Rijeke.

Ovaj vrlo značajan događaj iz bogate i slavne hrvatske povijesti svakako treba dobiti svoje određeno i adekvatno mjesto u hrvatskoj povijesti, treba ga obilježiti i posebno i dostojno prezentirati. Prvi koji je nato upozorio, koliko znademo bio je veliki hrvatski sin, otac domovine ²¹

Bilješke:

1. Tatari su mongolsko pleme
2. Prvobitna postojbina tatarskih plemena nalazi se

na sjeveru Kine

3. Pobjedili su i pokorili mnoga ruska plemena i njihove države, kao i Kumane
4. Hrvatsko-Ugarsko kraljevstvo uspostavljeno je 1102. god.
5. Toma Splitsanin umro je 1268. godine
6. Bitka je vođena na rijeci Šaj 11. travnja 1241. god.
7. Tatarska pobjeda bila je potpuna, katastrofalna za ugarsku stranu
8. Južni dio Ugarske, sa lijeve obale Dunava i Drave
9. Tatari su prešli zamrznuti Dunav na Božić 1241. god.
10. Jedna grupa tatarske vojske opustošila je Srijem i Slavoniju
11. Bile su to poznate ceste i putevi iz rimskoga perioda
12. Pokazuju nam to arheološka iskopavanja i nalazi na području Delekovca, Kalnika, starog komarničkog vlastelinstva i nekih drugih podravskih područja
13. Tom je prilikom razrušena i stolna crkva, koja je netom bila dovršena
14. Bela IV je iz Zagreba tražio i molio pomoć od kršćanskih zemalja sa zapada
15. Posebno treba istaći knezove Krčke
16. Posebno čvrste utvrde predstavljaju Klis i Trogir kojega je tada branio bibrirski knez Stjepko
17. Uz Belu IV i njegovu porodicu i pratnju bio je i ban Dionizije
18. Bilo je to krajem ožujka 1242. god.
19. Dio četa vraćao se pustošeći preko Bosne, Srbije, Bugarske i dalje na istok, dok se drugi dio vraćao nešto južnije
20. Tada je opustošen Dubrovnik i Kotor sa okolicom
21. Ante Starčević

IZVORI I LITERATURA:

1. Toma Arhidakon, "Splitska kronika"
2. Ferdo Šišić, "Pregled povijesti hrvatskog naroda", Nakladni zavod MH, Zagreb 1975.
3. Vjekoslav Klaić, "Povijest Hrvata", prva knjiga, Nakladni zavod MH, Zagreb 1975.
4. "40 godina arheoloških istraživanja u sjevero-zapadnoj Hrvatskoj, Katalog zajedničke izložbe, Koprivnica 1976, str. 132
5. Duro Szabo, "Srednjovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji, str. 96-97, MH, Zagreb 1920.
6. M. Šmalcelj, S. Kolar, "Đelekovec kod Koprivnice - bjelobrdska nekropola", Arheološki pregled, Savez arheoloških društava Jugoslavije, Beograd 1975, str. 130
7. Prof. Blaž Mader, "Časti i dobru zavičaja", str. 100, Zagreb, pretisak 1992.
8. Sonja Kolar, "Arheološki lokaliteti u općini Koprivnici", Podravski zbornik 1976., str.111

Mladen NADU

NASELJA I SELA SESVETSKOG PRIGORJA U SREDNJEM VIJEKU (II) (13 — 16. stoljeće)

U prošlom broju (Muzejski vjesnik br. 15/1992) bavili smo se proučavanjem povijesti sela Sesevetska Sopnica, Popovec, Dobrodol i Vugrovec, koja su se u srednjem vijeku nalazila u međama Zagrebačke županije i bila u posjedu Zagrebačke crkve (biskupije i kaptola). U ovome broju pokušat ćemo prikazati povijest sela Kašine, Blaguše, Prepuštovca, Jesenovac i Gajci, koja su se nalazila u sjevernom dijelu Sesevetskog Prigorja, isto tako su već u XIII stoljeću bila u posjedu Zagrebačke crkve, ali su se istovremeno nalazila na području koje je pripadalo starohrvatskoj plemenskoj župi Moravče, u XIII stoljeću županiji Moravče, u XIV stoljeću županiji ili distriktu Moravče i Glavnica. Zbog toga se moramo prvo upoznati, koliko nam to dostupni povijesni izvori omogućavaju, s poviješću župe (županije) Moravče. F. Šišić, kada piše o osnivanju županija u Slavoniji, kaže: "Već za Kolomana, ako ne još i prije u doba hrvatskih kraljeva uređene su hrvatske županije zagrebačka, križevačka, varaždinska ali tako da su i dalje živjele male plemenske župe sa središtima u Garešnici, Rovišću i Moravču"¹. O osnivanju županija u doba prvih Arpadovića postoji vrlo obimna literatura i glede toga mi ćemo iznijeti samo najosnovnija obilježja.

Stjepan I (997 - 1037) i njegovi nasljednici u stvaranju i organizaciji novih županija služili

su se: "starijim slavenskim uzorima što ostavlja trajne tragove u ugarskoj političkoj organizaciji. Kao što su slavenski zbjegovi služili kao središta političke i teritorijalne organizacije, tako su sada utvrde (civitas ili kasnije castrum) postale središta kraljevog posjeda..., taj će princip ostati stoljećima osnovni organizacioni princip u Ugarskoj i s njom povezanih zemalja"². Za vrijeme Ladislava (1077 - 1095): "vjerovatno ne griješimo da Arpadović (Ladislav — op. M. Nadu) preuzima dotadašnja glavna politička središta u zapadnoj Slavoniji. S njima, dakako i Zagreb"³. Ladislav je, dakle, utemeljitelj "nove" zagrebačke županije koja kao i sve ostale županije u Slavoniji: "nije zatvoren, cjelovit posjed, nego raštrkan, a samo u administrativnom, sudskom, gospodarskom i crkvenom smislu čini cjelinu"⁴. Tijekom osnivanja Zagrebačke županije Ladislav je na samome početku dao veći dio njenog područja⁵ velikašu, koji je s njim vojevao u Hrvatskoj i Slavoniji, Ači (ili Aki, Agha) kao njegov posjed⁶ — iz vojno obrambenih razloga: "On će, uz ostalo dobiti zadatak da štiti Kašinsku cestu, najvažniji prijelaz preko Medvednice"⁷. Isto tako dio je dobila Zagrebačka crkva, dio njegovi župani: "koji stoluju u zagrebačkom kastrumu"⁸. Tijekom skoro dva stoljeća Arpadovići dijele svoje zemlje u Zagrebačkoj županiji, pa se tako u XIII stoljeću i starohrvatska plemenska župa

SADRŽAJ

MUZEOLŠKA PROBLEMATIKA

Zvonko HITREC DIDAKTIČKO - METODIČKO OSMIŠLJAVANJE MUZEJSKE PREZENTACIJE	3
Anita ŠESTANJ - PERIĆ UPORABA RADNIH LISTIĆA UZ IZLOŽBE U VARAŽDINSKOME MUZEJU	5
Marina ŠIMEK MALA MUZEJSKA UČIONICA	6

ARHEOLOGIJA

Marijan BILIĆ ZBIRKA GRČKOG NOVCA IZ GRADSKOG MUZEJA VARAŽDIN	11
Ana BOBOVEC GRAD MOSLAVINA U SVJETLU DOSADAŠNJIH ARHEOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA	17
Tatjana LOLIĆ, Amelio VEKIĆ, Slobodan OLIĆ IZVJEŠTAJ O ARHEOLOŠKIM ISKOPAVANJIMA U ČAKOVCU PROVEDENIM 1992. GOD. NA LOKALITETU STARI GRAD	21
Zorko MARKOVIĆ OSVRT NA NEKOLIKO NOVIH PRILOGA POZNAVANJU HRVATSKOG SREDNJOVJEKOVLJA (1990-1992. god)	24
Zorko MARKOVIĆ NEKOLIKO ZANIMLJIVIH ARHEOLOŠKIH NALAZA IZ KOPRIVNIČKE PODRAVINE	26
Marina ŠIMEK KASNOSREDNJEVJEKOVNI NALAZ IZ LUDBREGA	30
Vjekoslav ŠTRK ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA POVIJESNE URBANE CJELINE ČAZME U 1992. GODINI	35
Josip VIDOVIĆ NASTAVAK SUSTAVNIH ARHEOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA U ŠENKOVCU	41

ETNOLOGIJA

Marija BORKO NEKOLIKO MEDIMURSKIH DJEČJIH IGARA	44
Melita ĐANIĆ OSNOVANA " DRUŽINA " ČUVARI TRADICIJA HRVATSKIH OBITELJSKIH ZADRUGA	45
Slavica MOSLAVAC GLAZBENA FOLKLORNA BAŠTINA MOSLAVINE	46
Slavica MOSLAVAC USKRSNI OBIČAJI ČEHA I SLOVAKA U MEDURIČU	50

KULTURNA POVIJEST

Zdenko BALOG SJEVERNI PORTAL TRAKOŠĆANSKE CRKVE	53
Dražen KOVAČEVIĆ FRANJEVAČKI SAMOSTAN U PODGRADU	56
Lidija PLAVEC BIDERMAJER NAMJEŠTAJ NA PRIMJERIMA IZ FUNDUSA MMČ	58
Mladen MEDAR PRILOG POZNAVANJU GRADEVNE DJELATNOSTI U BJELOVARU	61
Magdalena LONČARIĆ O JEDNOM ŠALJIVOM GLASILU U FUNDUSU POVIJESNOG ODJELA GRADSKOG MUZEJA VARAŽDIN	63

POVIJEST

Božidar GERIĆ 1. IZVORI ZA POVIJEST BJELOVARA I BJELOVARSKOG KRAJA	66
Stjepan HAJDUK OTKRIĆE PRVE POGODBE O BARBIRENJU	71

Zoran HOMEN PRAVILNIK ZA BLUDILIŠTA U GRADU KRIŽEVCU IZ 1913. GODINE	73
Franjo HORVATIĆ GRBOVNIK ŽITELJA GRADA KOPRIVNICE	75
Goran JAKOVLJEVIĆ POLAGANJE UČITELJSKE PRISEGE U BJELOVARSKOJ GIMNAZIJI POČETKOM STOLJEĆA	77
Vladimir KALŠAN PRILOG ZA POVIJEST VINOGRADARSTVA U MEDIMURJU	79
Marjan KATUŠIĆ NARODNI POKRET 1903. GODINE U ZAPREŠIĆU (uz 90. obljetnicu)	81
Magdalena LONČARIĆ ZASTAVE ŽUPANIJE VARAŽDINSKE U GRADSKOM MUZEJU VARAŽDIN	84
Slavica MOSLAVAC ET KOTTYNA DENIQUE INSIGNE SUUM PROFECIT (I Kutina je naposljetku dobila svoj počasni znak)	87
Ljerka PERČI DOZVOLA ZA FOTOGRAFIRANJE IZ 1914. GODINE	88
Hrvoje PETRIĆ DELEKOVEC U SREDNJEM VIJEKU	90
Antun STIŠČAK TATARI SU PUSTOŠILI HRVATSKOM PRIJE 750. GODINA	93
Mladen NADU NASELJA I SELA SESVETSKOG PRIGORJA U SREDNJEM VIJEKU (II) (13 — 16. stoljeće)	95

PRIKAZI I ČLANCI

Ljerka ALBUS PRVI SEMINAR DRUŠTVA FOLKLORISTA	102
Antica BREGOVIĆ Prirodoslovna mapa "IZ ALBUMA FRANJE PL. KOŠĆECA "	103
Melita ĐANIĆ OBILJEŽAVANJE 740 - OBLJETNICE SLOBODNOG I KRALJEVSKOG GRADA KRIŽEVCI KROZ PROGRAM GRADSKOG MUZEJA I LIKOVNE GALERIJE	105
Miroslav KLEMM IZLOŽBA CRKVENE UMJETNOSTI I BAŠTINE NOVOMAROFSKOGA KRAJA	109
Nada MATIJAŠKO UZ DESETU GODIŠNJICU PODRAVKINOG MUZEJA PREHRANE	110
Martin MATIŠIN GODIŠNJAK ZAVIČAJNOG MUZEJA VIRJE	112
Mladen MEDAR ECOVAST O OČUVANJU ARHITEKTONSKOG NASLJEDA	113
Ljerka PERČI POSJETITELJ IZ ARGENTINE	115
Smiljana PETR-MARČEC IZLOŽBA "ZRINSKI U MEDIMURJU"	116
Hrvoje PETRIĆ "PODRAVSKI ZBORNIK" 1992.	116
Anita ŠESTANJ-PERIĆ PRIZNANJE UHTA-e GRADSKOM MUZEJU VARAŽDIN	117
Josip ŠTIMAC MUZEJI HRVATSKOG ZAGORJA U NOVOM USTROJSTVU	118
Gordana KOVAČIĆ IN MEMORIAM IVANU GENERALIĆU	119

DJELATNOST MUZEJA I MUZEALACA

IZLOŽBE (1992)	121
AKCIJE (1992)	124
IZDAVAČKA DJELATNOST MUZEJA (1992)	127
PUBLICISTIČKA DJELATNOST MUZEALACA (1992)	129

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kumrovec, Kutina, Sesvete, Sveti Ivan Zelina, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice, Veliki Tabor, Virje.

Broj 16 / 1993.

Godina XVI

Uređivački odbor:

Antica Bregović (GMV), Erika Nađ—Jerković (MMČ), Vladimir Kalšan (MMČ), Lidija Plavec (MMČ), Smiljana Petr—Marčec (MMČ), Josip Vidović (MMČ)

Tehnička redakcija u Muzeju Međimurja Čakovec:
Vladimir Kalšan, Erika Nađ-Jerković, Josip Vidović

Nakladnik:

Muzejsko društvo sjeverozapadne Hrvatske

Za nakladnika:

Zoran Homen

Grafička priprema:

»DTP STUDIO« KRIŽEVCI

Nikola Žulj

Tisak:

»GRATA« Bjelovar

Naklada: 650 primjeraka

ISSN 0350 - 9370

»Muzejski vjesnik« izlazi jedamput godišnje.

Rukopisi se ne honoriraju i ne vraćaju.

Za sadržaj i lekturu tekstova odgovorni su autori.

»Muzejski vjesnik« solidarno financiraju muzeji sjeverozapadne Hrvatske